

Tar Csilla Eszter¹

Saját jó gyakorlat, innováció

Színes érintő és Citera-rajz

Színes érintők

A citera – általában prím - kromatikus érintősorát méretarányosan lemásolva, az érintők mellett közvetlenül a lefogás helyét mutató, az Ulwila színeit a citerán a fogott ABC-s hangoknak megfelelő megjelölésével kell érteni. A külső érintősoron lévő hangok egyszínűek (fekete: C, barna: D, kék: E, zöld: F, piros: G, narancssárga: A, citromsárga: H), míg a belső érintősoron találhatóak kétszínűek az Ulwila színeinek és ábrázolásának megfelelően. Egyetemi éveim alatt találkoztam ezzel a módszerrel, színrendszerrel, melyet Heinrich Ullrich dolgozott ki. Színrendszerét 4 éve adaptáltam a magyar népi citera érintőire és ma is sikeresen tanítom.

Ez a módszer fejleszti a bal kéz ujjainak billentésével a hangok, hangtávolságok lefogását, a helyes ujjrend tudatosítását, a bal kéz tartását, a ritmikai érzéket, díszítések (előke, alsó-felső váltóhang, körülírás, dallamdíszítés, futamok), játékmódok (dudálás) kigyakorlását, a belső hallást, segíti a kézfüggetlenítést vagy hatékony a jobb kéz sérülése esetén egy „könnyített” citeraóra megtartására. Ezáltal rengeteg potenciál rejtőzik a citerások bal kezének formálására, fejlesztésére, finomítására.

1. kép: Színes érintő az Ulwila színeivel

A színes érintőhöz tartoznak a színekkel, ABC-s hangokkal megegyező színű gyurmák, melyek a citeratanulás kezdeti szakaszában a húrnyomás fizikai lenyomását készítik elő. Emellett a diákok finommotorikai készségét is fejlesztik azáltal, hogy a megfelelő színre egy-egy bogyót készítünk a színes gyurmákból, és a lefogás helyén pontosan tudják gyakorolni a hangfogást. Minden ujjunkkal összenyomjuk a bogyókat, hogy laposak legyenek – ezzel az ujjizületeiket erősítjük -, majd a gyakorlat többszöri elvégzéséhez, és az ujjunk edzéséhez ismét bogyót készítünk belőlük. Minden diákom kap egy csomag gyurmát a színes érintőhöz.

¹ Tar Csilla Eszter a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakgimnázium és Zeneiskola – Alapfokú Művészeti Iskola citeratanára, citeragyűjtő, népzeneész.

Színes „Citera-rajz”

A citera pengetésének helye nagyon fontos a hangszer megszólaltatásának minősége céljából. Ennek érdekében a jobb kéz technikájának fejlesztésére kitaláltam a citera-rajzot. Egy A/4-es lapon megrajzoljuk a hangszer azon részét, melyen pengetünk. A magyar citera a lapos citerák típusába tartozik, így a papíron való pengetéssel sok területet tudunk fejleszteni. A citera-rajz alá óvatosságból tehetünk egy másik A/4-es papírlapot, mely ezentúl az alátét lesz. Ez az alátét megakadályozza, hogy a diák összefirkálja az asztalt. Az elkészített citera-rajzot befordítjuk olyan szögbe, ahogyan a valóságban is játszánk rajta. Jobb kezünkkel megfogjuk a ceruzát, úgy, mintha pengető lenne, míg bal kezünket ráhelyezzük a lapra, hogy ne csússzon el pengetés közben. Így még jobban hasonlít a hangszeren való eredeti játékhoz. A citera-rajz alapja egy prímcitera azon része, ahol zajlik a jobb kéz munkája.

A citera-rajz egy támpont, a növendékek citera-rajzán a saját citerája hangnyílását rajzolja be és azt a citeratípust, mellyel a tanuló rendelkezik pl. vályúcitera, hasas citera, kisfejes citera. A besatírozott hangnyílástól (start/cél) indul a pengetés magunk fele, valamennyi ritmus pengetésében. Fontos, hogy egyenesen haladjon a pengető íve, mert így zengő hangzást tudunk elérni. A pengető helyzete jelen esetben merőlegesen fekszik rá a citera húrjaira. Amikor a pengető elhagyja a húrokat, akkor a citera hátsó része felé mozog a kezünk. Ez a körkörös mozdulat az évek során kiegyenesedik. Fontosnak tartom a helyes pengetőmozgás irányának már a kezdetektől való megtanítását. Bonyolult ritmusoknál és játéktechnikai elemeknél is alkalmazható magának a mozgásnak a rögzítésére pl. tompítás, kíséretritmusok (dűvő, gyorsdűvő, esztam).

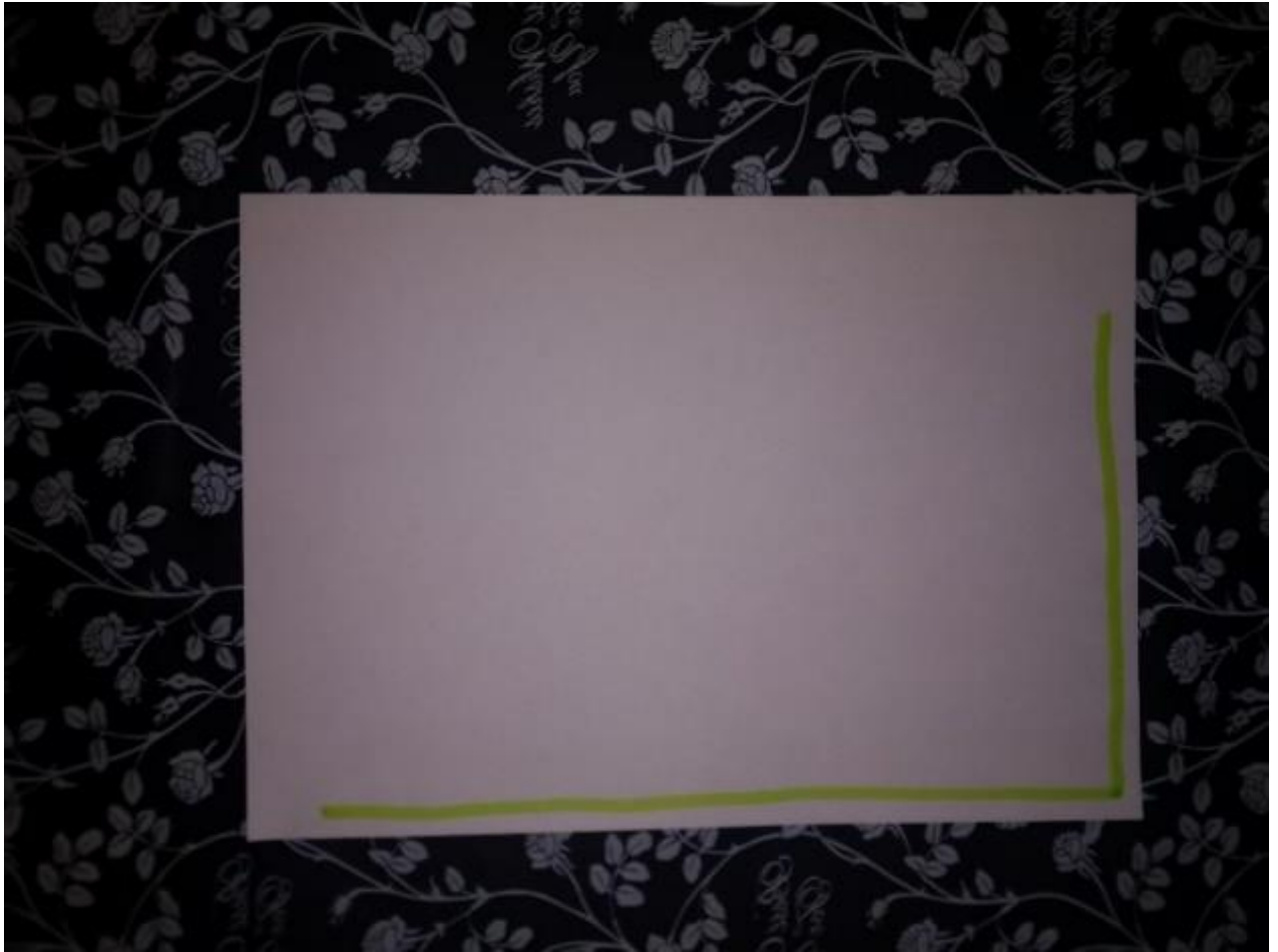
Citera rajz lépésről-lépésre

A képek alapján rajzolj egy A/4-es papírra citerát! Most csak azt a részét rajzoljuk le a citerának, ahol jobb kezünkkel pengetjük. Bármilyen színest használhatsz.

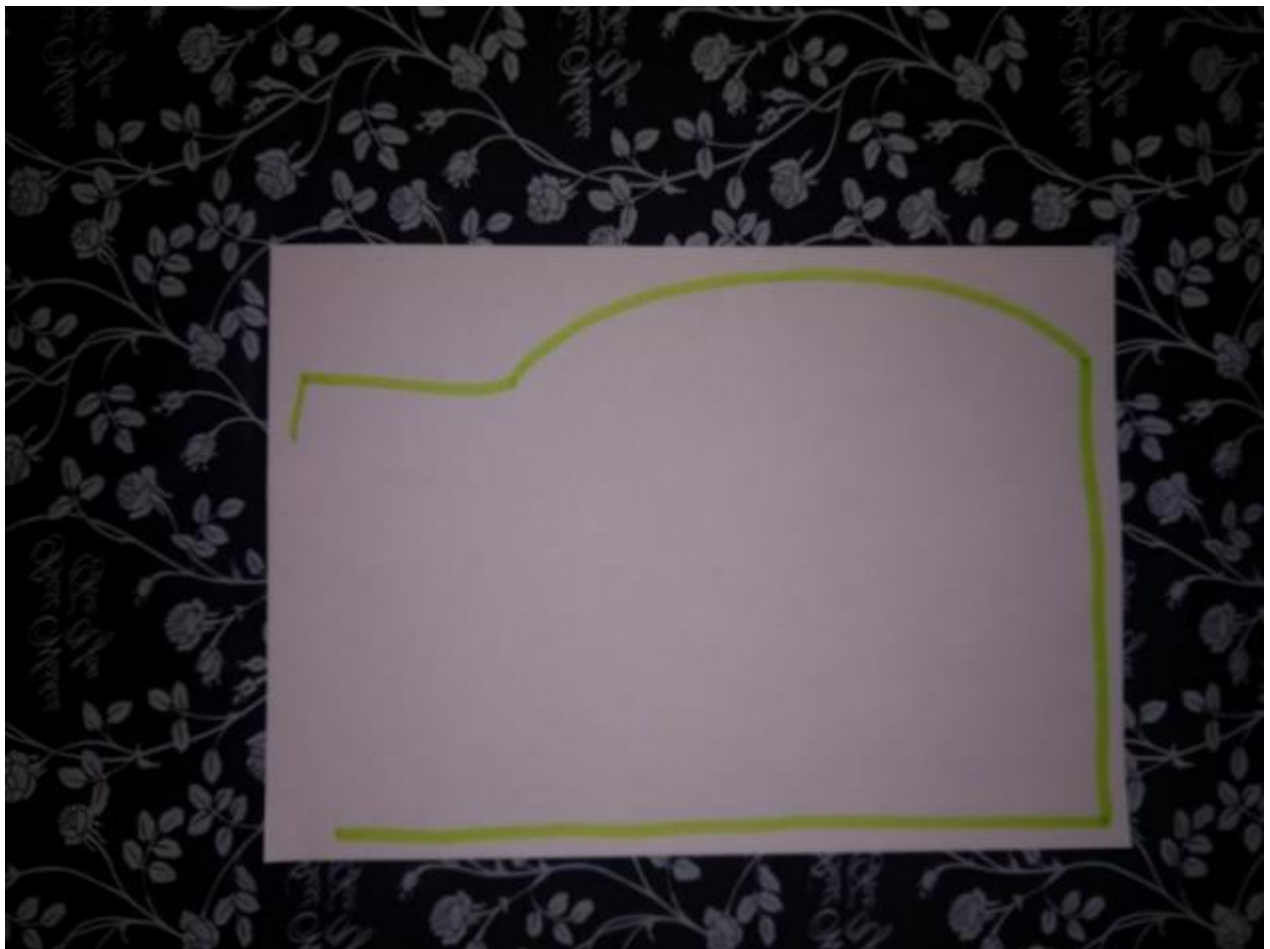
1. lépés: Válaszd ki a színeseket, esetleg radírt. Vízszintesen helyezd el a lapot az asztalon, húzz egy vonalat ahogy a képen látod! (Ez lesz a citera oldallapja)

2. lépés: Függőlegesen húzz felfele egy vonalat. (Ez lesz a citera tőkéje)

3. lépés: Rajzold meg a citera hasát és a legfelső (C'') kisfejet.

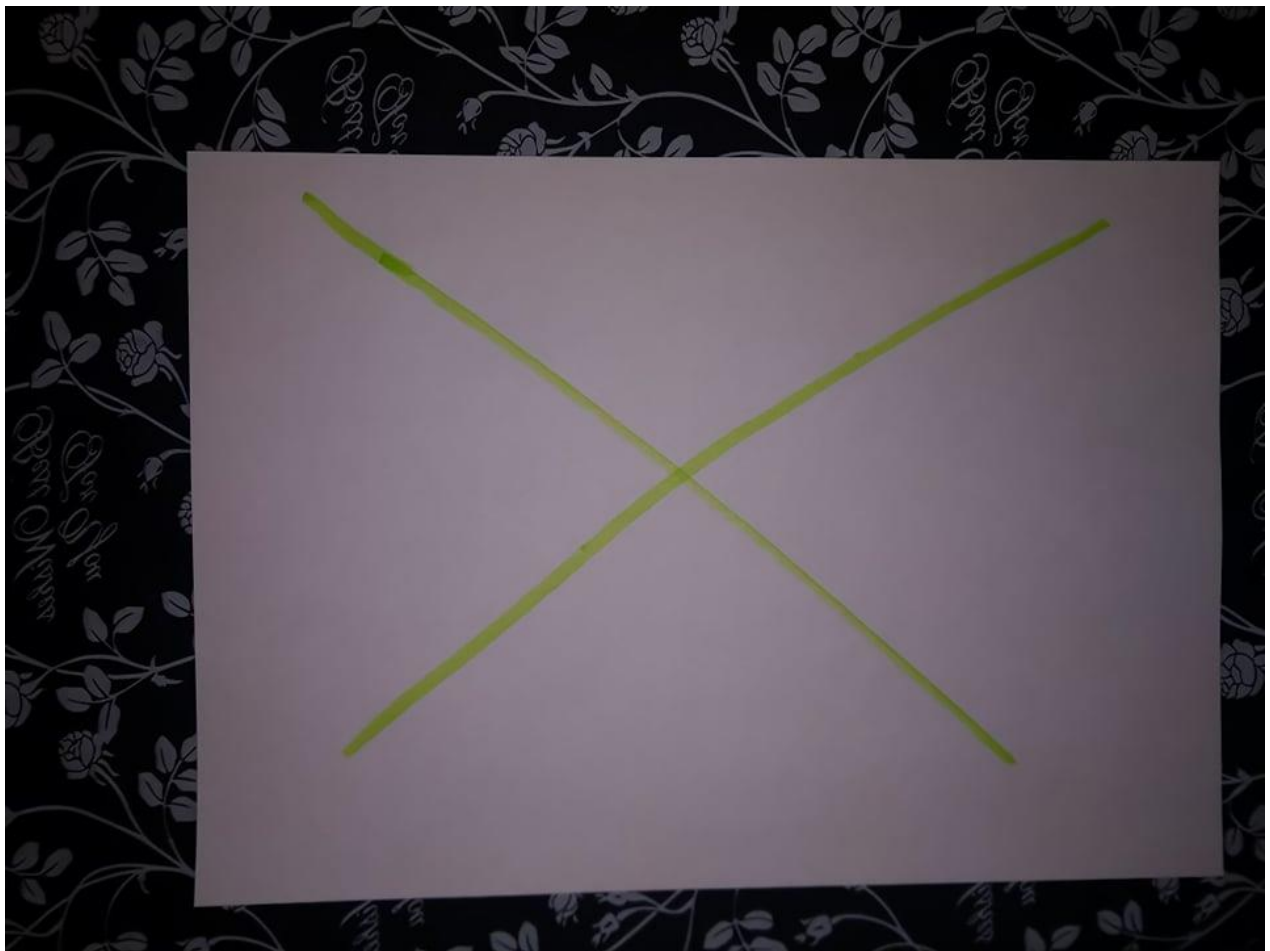
4. lépés: Rajzold be a hangnyílást, a képen fektetett 8-as. Ha ilyen citerád van satírozd be az egyik kis kör nyílást, mert onnan kell indítanod a „tá” vagy a „ti-ti” pengetését. Ha nem ilyen hangnyílása van a citerádnak, rajzold le a sajátod, vagy bármilyen formát kitalálhatsz.

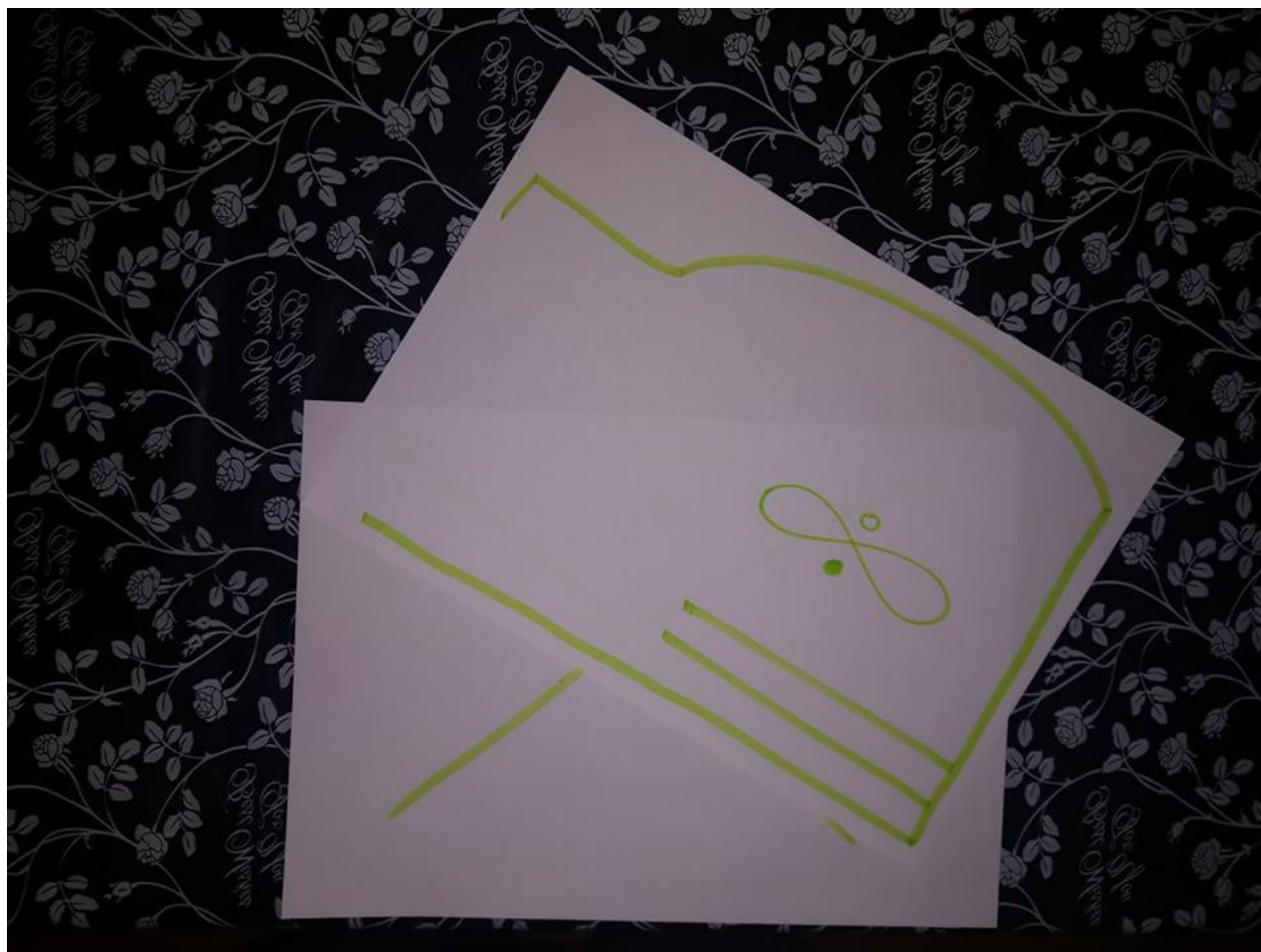
5. lépés: A hangnyílás alatt lévő két vonal lesz a külső és a belső érintősor.

6. lépés: Alátét rajzolása egyszerűen csak azért, hogy ne firkáld össze az asztalt.

7. lépés: Az alátétre tedd rá a citera rajzodat és a citerát fordítsd be úgy mintha „igazi” lenne.

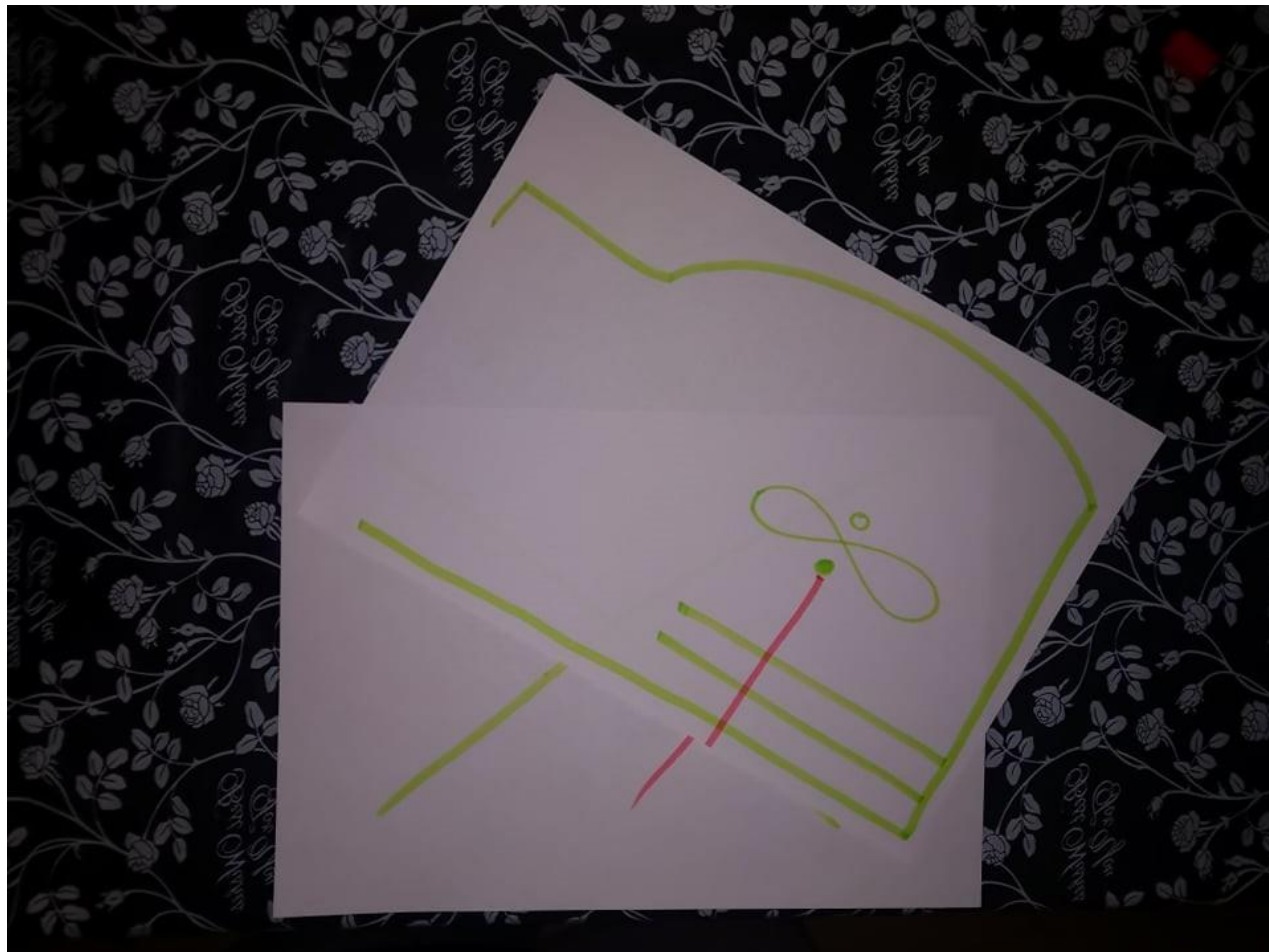
8. lépés: Ceruzafogás három ujjal, mint ahogy a pengetőt fogjuk.

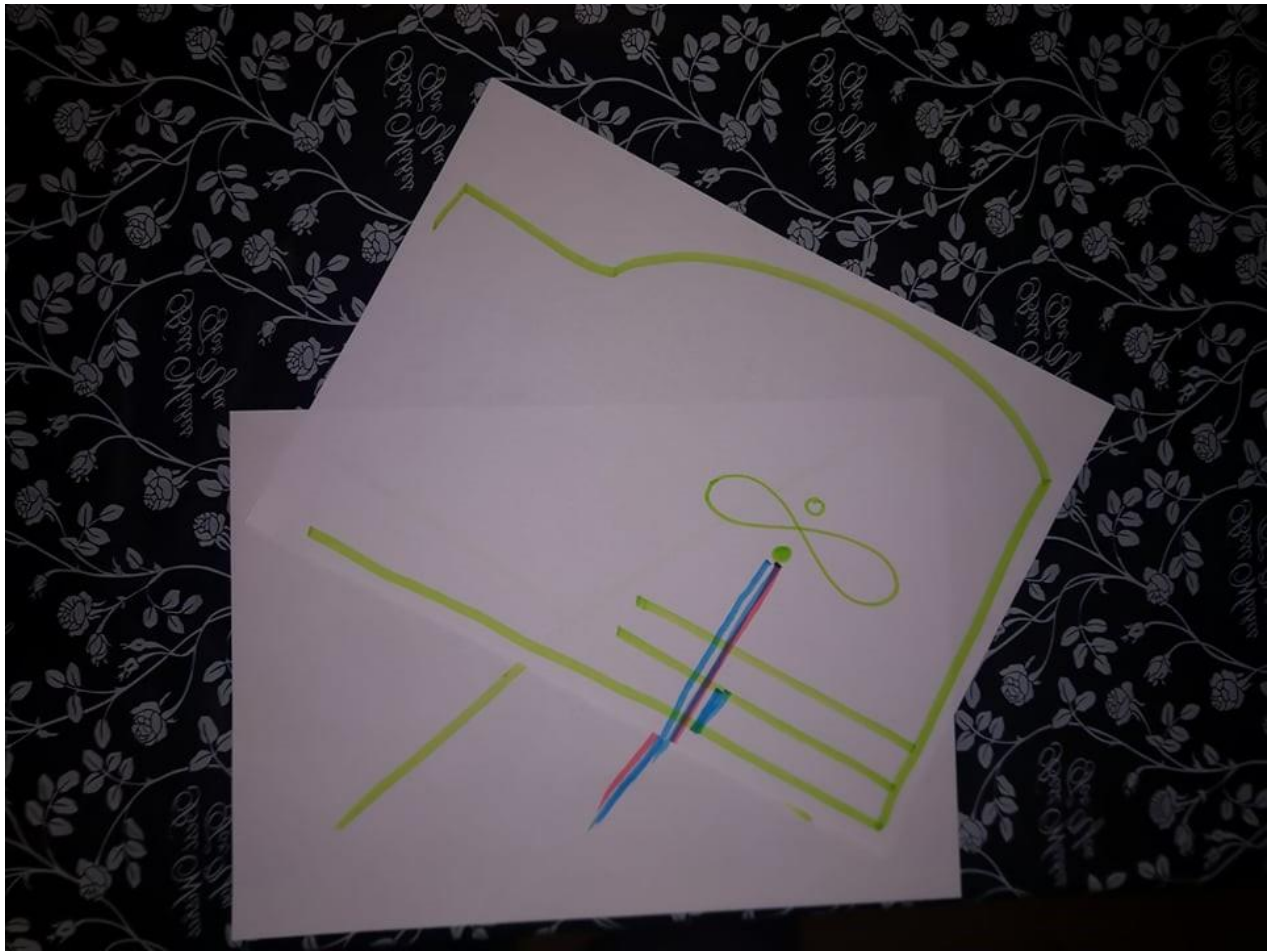
9. lépés: Bal tenyér a lapon, jobb kéz a levegőben és indulhat a pengetés.

Tá pengetése: Besatírozott kis hangnyílástól, vagyis a bőgőhúrtól indul egyenesen lefele minden húrt pendítünk, a belső és a külső érintősor húrjait is. Visszafele a piros vonal felett megy a kezünk a levegőben, nem pendítünk egy húrt sem.

Ti-ti pengetése: lefele minden hűrt pendítünk, visszafele csak a külső érintősor húrjait.

Reflexiók

Színes érintő

A színek megkönnyítik a tanulás kezdeti fázisait, így sokkal alaposabban meg tudják tanulni a citerán való játékot. Emellett fél év alatt rendszeres gyakorlással és a színes érintő módszerrel nagyon sok gyermekdalt meg lehet tanulni. A játéktechnika egyéb finomságaira több idő marad, mert könnyedén kötik az ABC-s hangokat a citerán lefogott hangokhoz. Ezt segíti a színes kottarendszerem, mely ezeket a színeket használja fel. Csendes otthoni gyakorlásként alkalmazva nem zavarják a szomszédokat. A dallam belső hallással, néma énekléssel még jobban fejleszti a zenei készségeket, képzelőerőt.

Színes Citera-rajz

Természetesen egy rajzról van szó, ám amit folyamatos használatuk után tapasztaltam, az az, hogy jó irányba változott a jobb kéz pengetésének helye, iránya és intenzitása. A körkörös vagy egyenes pengetőmozdulatokat a diákok a citerán való megszólaltatásban már rutinosan alkalmazták. Tanításaim során és saját tanulásom alkalmával is használom ezt a citera-rajzot, mert rengeteg területet fejleszt: belső hallást, ritmuspengetések irányát, helyét, intenzitását, dinamikai játékokat a ceruza erősségének nyomásával, vizuális élményt, térlátást, pengetőfogás által a gyerekeknek is javuló ceruza fogást, finommotorikus mozgást, lehetővé teszi, hogyha nincs nálunk hangszer, vagy nincs elég hangszer az alapfokú iskolában, akkor is tudjunk gyakorolni, tanítani. Sikerült létrehoznom egy olyan módszert, mellyel az előkészítés, gyakoroltatás, tudatosítás szakaszokat meg tudom erősíteni, gyorsítani, szilárdítani a tanítási-tanulási folyamatban. Rendszeresen alkalmazom ezt az általam kitalált módszert a kezek függetlenítése, a mozgáskoordináció és a belső hallás fejlesztésére. Megdöbbenve tapasztaltam, hogy a hosszabbtávú „citera rajzolás” hozzásegíti a gyerekeket ahhoz, hogy 1-1 mozdulat (pl. kapkodás, húrtoompítás), pengetési irány jobban rögzüljön, tudatosuljon. További terveim között szerepel egy citera-rajz gyakorlófüzet létrehozása.